ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/373070715

Ortaçağcılık Aracılığıyla Felsefe Tarihi: Eco'nun Gülün Adı Romanında Ortaçağ Felsefesi

Conference Paper · August 2023

CITATIONS
0

READS
38

2 authors:

Ekin Kaynak
Akdeniz University
32 PUBLICATIONS **0** CITATIONS
SEE PROFILE

Emre Ateş
Akdeniz University
2 PUBLICATIONS **0** CITATIONS
SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Ekin Kaynak on 11 August 2023.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

International Conference on Economics & Social Sciences
Bucharest ROMANIA June 26 - 27, 2023
10
University of Bucharest
ECLSS International
https://www.eclss.org

Ortaçağcılık Aracılığıyla Felsefe Tarihi: Eco'nun *Gülün Adı* Romanında Ortaçağ Felsefesi

Emre ATEŞ

Akdeniz Üniversitesi, Türkiye. E-mail: emre.ats@yahoo.com

Doç. Dr. Ekin KAYNAK ILTAR[1]

Akdeniz Üniversitesi, Türkiye. E-mail: ekinkaynak@akdeniz.edu.tr

Öz

Ortaçağ, karanlık algısına karşın içerisinde birçok bilimsel, sanatsal ve felsefi gelişmelerin yaşandığı ve modern çağın temellerinin atıldığı bir çağdır. Bu çağın insanlık tarihi açısından ne gibi düşünsel gelişmeleri barındırdığını Umberto Eco'nun kurgusal nitelikte olan *Gülün Adı* adlı eserinin çerçevesinde irdeleyeceğimiz çalışmamızın amacı ilk olarak Ortaçağcılık kavramını ve bu kavrama ait eserlerin incelemesinin bilimsel araştırmalar açısından taşıdığı önemi ele almaktır. Çalışmamızın *Gülün Adı* eserini felsefi bir incelemeye konu etmesinin sebebi ise, bir Ortaçağ uzmanı olarak Umberto Eco'nun, ortaya koyduğu eserler ile Ortaçağ hakkındaki en büyük yanılgı olan "karanlık" olduğu iddiasını çürütmekle kalmayıp aynı zamanda dönemin fikri ve yaşayış şekillerine de ışık tutmasıdır. Eco'nun *Gülün Adı* eseri de kurgusal temelinin yanı sıra çok katmanlı yapısı ile Hristiyan Ortaçağı'nın felsefi dinamiğini de metaforik ögeler eşliğinde içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bu eser, Ortaçağ felsefesine dair önemli bir kaynaktır ve Umberto Eco'nun da dönemin felsefesine olan bakışının saptanması için önem taşımaktadır.

Bu çalışma ile *Gülün Adı* eserinin kurgusunda mevcut olan döneme hakim olmuş güçlerin, döneme damga vurmuş olayların Eco'nun bakış açısı ile ele alınması, sözü geçen eserinde nasıl ortaya koyulduğu ve bunların düşünsel olarak nasıl temellendirildikleri ele alınmıştır. Eserde Akdeniz Ortaçağ felsefesinin bilim, bilgi, varlık ve etik gibi konularına dair nasıl bir resim çizildiği irdelenmiştir ve bu resimlerin dayandıkları çerçeveler ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın sonucunda görülmüştür ki Ortaçağcılık kavramını ve bu kavrama dair eserleri Ortaçağ araştırmaları açısından göz ardı etmek, bu eserlerin içerisinde taşıdığı bilimsel niteliklere haksızlık etmektir. Ortaçağcılık kavramına önemli bir örnek olan *Gülün Adı* eseri de içerisinde Akdeniz Ortaçağı'nın düşünsel dünyasına dair birçok anlatı barındırmaktadır ve bu anlatılar dönemin politik tartışmalarının ve toplumsal yaşantısının tam da merkezinde yer almaktadır. Bu noktada eserde geçen düşünsel dünyaya dair anlatıların çözümlenmesi de dönemin bilimsel gelişmelerine, politik tartışmalarına ve toplumsal yaşantısına ışık tutmaktadır ve dönemin devrimsel gelişimlerini anlamakta oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Umberto Eco, *Gülün Adı*, Ortaçağ Felsefesi, Akdeniz Ortaçağ Çalışmaları.[1]

[1] Sorumlu Yazar.

GİRİŞ

Ortaçağcılık terimi, Ortaçağa dair verilerin, modern araçlarla yeniden tasarlanması ve kurgulanması anlamına gelmektedir (Kaynak Iltar ve Akçoru, 2021: 313). *Gülün Adı* romanı da tarihsel kurgu türünde ele alınan bir eserdir. Elbette kurgusal bir romanın ne kadar tarihsel gerçekliği yansıttığı sorgulanabilir durumdadır. Zira içinde ne kadar gerçeklik barındırıyor olursa olsun, en nihayetinde yazarının zihnindeki sübjektif ögeleri ayırt etmek imkansızdır. Yine de şunu kabul etmek gerekir ki her kurgusal bakış açısı, gerçeklikten esintiler taşımaktadır. Hiçbir kurgusal yaratık, canavar, metafiziksel bir varlık yoktur ki içerisinde gerçeklikten bir paye taşımasın. Sıfırdan tasarlamak insanın hiçbir zaman bir özelliği olmamıştır. Herhangi bir kurgusal eser ele alınıp içerisindeki bütün öğelerin gerçeklikle olan bağı çıkarılabilir ve bu gerçeklikler bir araştırma konusu olabilir. Hele ki bu Umberto Eco gibi 20. yüzyılın en önemli Ortaçağ uzmanlarından birisinin eseriyse, kurgusal dahi olsa içerisinde Ortaçağ'a dair oldukça önemli bilgi ve birikim bulunabilmektedir. Keza Umberto Eco'nun Ortaçağ'a dair ortaya koyduğu bakış açısı ve o dönemden esinlenerek yarattığı kurgusal bütünlük dahi bir Ortaçağ araştırmacısı için oldukça mühimdir.

Ortaçağ denildiğinde zihinlere çoğunlukla inancın ilgili dönem üzerindeki hakimiyeti gelmektedir. Hem Batı Ortaçağı hem de İslam Ortaçağı toplumları, inancın şart koştuğu bilinen eylemlerle bütünleşmiştir. Ancak Ortaçağ'ın karanlık olarak görülen yüzyılları, Batı Ortaçağı'nın Roma İmparatorluğu sonrası merkezi otorite sağlayamadığı, dolayısıyla ekonominin çöktüğü ve toplumların hayatta kalmaya odaklandığı 5. ve 7. yüzyıllardır. Ortaçağ, yaşadığı karanlık yüzyıllar dışında çok daha uzun dönemleri ve çok daha geniş coğrafyaları kapsayan bir çağdır ve bu çağ içinde dünya tarihinin modern zamanlarına etki etmiş birçok gelişme yaşanmış, birçok tartışmanın adımları atılmıştır. Umberto Eco da bu çağın en önemli araştırmacılarındandır ve Ortaçağ ile ilgili birbirinden değerli eserler vermiş bir yazardır.

Umberto Eco'nun Ortaçağ'a dair kaleme aldığı en değerli kurgusal eserlerden olan *Gülün Adı* adlı eseri, hikayenin anlatıcısı olan Adso ve keşiş Baskervilleli William'ın bir manastırda şüpheli bir ölümü aydınlatmak üzere geçirdiği yedi günlük bir süreci anlatmaktadır. Bu eser, ilk bakışta faili meçhul bir cinayeti anlatan dedektiflik ve gizem temalı bir roman gibi görünse de tarihi, dini ve kurgusal katmanlı yapısı dolayısıyla alt metninde inanç, toplum ve felsefe ilişkisini enine boyunca irdelemektedir.

Umberto Eco, bu gizemlerle dolu eserde bir yandan da dönemin en büyük çatışmasına detaylı bir şekilde yer vermektedir. Bu çatışma Kutsal Roma İmparatorluğu ile Papalık arasında yaşanan İsa'nın mal, mülk sahibi olup olmadığına yöneliktir. Bu çatışma her ne kadar din temelli bir çatışma gibi görünse de aslında iki kuvvet arasındaki otorite savaşının da görüntüdeki yansımasıdır. Çünkü Fransiskenler ve onları destekleyen imparatorluk İsa'nın fakir olduğunu ve hiçbir zaman bir mülkiyet sahibi olmadığını, dolayısıyla ona izinden gidenlerin de bu şekilde yaşamaları gerektiğini savunmaktadır. Buna karşın Papalık ise İsa'nın mülkiyet sahibi olduğunu, kullandığı eşyaları sadece ihtiyacı neticesinde kullanmadığını, aynı zamanda onların sahibi de olduğunu ve dolayısıyla onun yolundan gidenlerin zenginlik içinde olmasında bir problem olmadığını düşünmektedir.

[1] *Umberto Eco'nun Eserlerindeki Akdeniz Ortaçağ Felsefesine Dair Bir Değerlendirme: Gülün Adı Örneği* başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

İmparatorluğun, Fransiskenleri desteklemesinin asıl sebebi ise Papalığın sahip olduğu güçten rahatsız olmalarıydı. Bu noktada, İsa'nın fakir bir hayat yaşadığı ve takipçilerinin de bu şekilde yaşaması gerekliliği kabul edilirse bu, Papalığın da zayıflaması demek olacaktı. Çünkü otorite, bir noktada kendisini zenginlikte de bulmaktadır. Papalık ise bu otoritesini ve yaşam standardını kaybetmeyi elbette ki istememekteydi.

Gülün Adı'nda Bilim Felsefesi

Ortaçağ'ın her alanında olduğu gibi bilimsel çalışmaların temelinde de inanç yatmaktadır. Dolayısıyla inanç sisteminin dışında kalan her şey, Batı Ortaçağı'nın erken döneminde kendini ifade edebilecek bir alan bulamamıştır. Zira Batı'da dini kurumlar kendi otoritelerini inancın kuvveti üzerinden temellendirmişlerdir. Bilimsel gelişmeler ise deney ve gözlemi esas almaktadır ve Kilise'nin Hristiyanlık öğretisinde yer alan doğaya karşı oluşturulacak tutumun aksi bir yönde tutum gerektirmektedir. Doğanın henüz açıklanamamış gizemlerinin bilim ile çözülüşü, Hristiyanlık öğretisinde doğanın gizlerine hakim olmanın imkansızlığına ters düşmektedir. Hristiyanlık öğretisine göre doğa, Tanrı'nın zihninin ürünüdür ve bizler bu zihnin sınırlarına hakim olabilecek düzeyde değilizdir. Dolayısıyla bu gizemleri anlamaya çalışmak da Kilise'nin Hristiyanlık öğretisine göre günah işlemektir.

> …Ama, Bacon, kendimizi Deccal'in gelişine hazırlamamızın bir tek yolu olduğunu öğretti: doğanın gizlerini öğrenmek, bilimden insan türünün gelişmesi için yararlanmak. Otların iyileştirici erdemini, taşların yapısını inceleyerek, hatta senin güldüğün o uçan makineleri tasarlayacak Deccal'le savaşmaya hazırlanabilirsin.
>
> Senin Bacon'ının Deccal'i, zekanın gururunu beslemek için bahaneydi… Bahane olan hiçbir şey kutsal değildir. William, bilirsin, seni severim. Sana çok güvendiğimi de bilirsin. Zekanı yen. Efendimizin yaraları için ağlamayı öğren, kitapları at (Eco, 2020: 105, 106).

Gülün Adı eserinde de görmekteyiz ki doğanın gizlerine vakıf olma çabası hoş karşılanan bir durum değildi ve romanın ana karakteri Baskervilleli William da bilime karşı olan bu negatif yaklaşımın mağduru olmaktan kurtulamamaktaydı. Batı'daki bilime karşı olan bu negatif tutuma rağmen Doğu'da, İslam dini çevresinde bilimsel faaliyetler adeta en yüksek dönemini yaşıyordu.

İslam öğretisinde okumanın ve bilgeliğin kutsanması, Müslümanların da kendilerinden önceki bilimsel faaliyetlere olan ilgisini oldukça arttırmıştır. Bu dönemde Müslümanlar yoğun çeviri faaliyetlerine başlamışlar, birçok çeviri merkezi kurmuşlar ve Antik dönem eserlerini kendi dilleri olan Arapçaya çevirmişlerdir. Bu çevrilen eserlerin ışığında, kendilerinden önceki bilimsel faaliyetlerin üstüne de koymayı başarmış olan Müslümanlar, Batı'nın Erken Ortaçağ'ındaki karanlığın adeta tam tersi olarak büyük bir aydınlanma yaşamışlardır. *Gülün Adı* eserinde de Müslümanların bilimsel alandaki bu gelişmişliğine birçok atıf bulunmaktadır.

> …Optikle ilgili bir kitap okumalısın' dedi William, eğlenerek. 'Kitaplığı kuranlar hiç kuşkusuz okumuşlar! En iyileri Araplarınki. Ebu Ali El-Hasan İbnü'l-Heysem De aspectibus adlı kitabında, kesin geometrik kanıtlarla aynaların gücünden söz ediyor. Kimi aynalar, yüzeylerinin

değiştirilişine göre, en küçük nesneleri bile büyütebilir (Benim merceklerim bundan başka nedir?) kimileri imgeleri ters ya da eğik gösterirler. (Eco, 2020: 34-35).

…El-Harizmi'nin, Bath'lı Adelard tarafından çevrilmiş astronomi cetvelleri! Çok az bulunur yapıtlar. (Eco, 2020: 34-35).

Romanın ana karakteri Baskervilleli William, Arap bilim insanlarının kaleme aldığı bilimsel eserlerle kütüphane içinde defalarca kez karşı karşıya gelmekte ve bu kitapların önemine oldukça dikkat çekmekteydi. Müslümanların, Antik çalışmaları olabildiğince özümsemiş olmaları dolayısıyla matematik, mantık, felsefe, astronomi, optik ve kimya alanlarında önemli çalışmalar ortaya koymaları Doğu'da bilimsel anlamda ileriye gidişi de beraberinde getirmiştir. Doğu'da yaşanan bu bilimsel gelişmelerin tercüme faaliyetleri ve tercüme merkezleri kadar önemli bir diğer ayağı ise gözlemevleridir (Unat, 2019: 4). İslam Ortaçağı'nda ortaya çıkmış bu gözlemevleri genellikle yöneticilerin isteği ile kurulmuştur. Tıpkı çeviri merkezlerinde olduğu gibi bu gözlemevlerinde de sistematik bir çalışma ortaya konmuştur ve astronomi alanındaki gelişmeler bu gözlemleri sayesinde yaşanmıştır. Yine bu gözlemevleri sayesinde gözlem aletleri gelişmiş, yeni takvim çeşitleri ortaya çıkmış, ibadet vakitleri daha net şekilde hesaplanmış, matematik ve trigonometri alanlarında gelişmeler yaşanmıştır.

Ortaçağ İslam dünyasında bilim alanına olan merak oldukça yoğun olmasına rağmen Hristiyan inancının hakimiyeti altındaki Batı'nın en azından erken Ortaçağı'nda aynı durumdan söz etmek oldukça zordur. Hristiyan inancı, Tanrı'yı düşünmenin tek ve gerçek yol olduğunu; ondan gayri başka bir şeyle uğraşmanın gereksizliği üzerine bir öğreti geliştirmiştir. Bunun yanında Ortaçağ insanının devamlı bir şekilde son günün yakın olduğu yanılgısı da insanların ahiret dışında herhangi bir şeye dair emek göstermelerini engellemiştir. Dolayısıyla Batı'da özellikle Erken Ortaçağ döneminde bilime dair herhangi bir atılımdan bahsetmek pek mümkün değildir. Çok az sayıdaki bilimle uğraşan insanlar ise hem Kilise otoritesinin sarsılacağı korkusuyla hem de şeytani işlerle uğraştıkları yanılgısıyla engellenmiş ve yargılanmışlardır.

Çünkü Tanrı'nın tüm kulları böylesine çok sayıda gizi kabul etmeye hazır değil; bu bilgiye sahip olanlar, sık sık doğuştan Şeytan'la anlaşmış büyücülerle karıştırılmışlar, bilgi dağarlarına başkalarını da ortak etmek için duydukları isteği canlarıyla ödemişlerdir. Ben bile birinin Şeytan'la alışverişi olduğundan kuşkulanıldığı davalar sırasında bu camları kullanmaktan kaçınarak gereksindiğim yazıları okumaları için gönüllü yazmanlara başvurmak zorunda kaldım; yoksa Şeytan'ın varlığının her yeri kapladığı ve herkesin, sözgelimi, kükürt kokusu soluduğu bir anda ben de sorguya çekilenlerden yana sanılırdım. (Eco, 2020: 138).

Romanın baş kahramanı olan Baskervilleli William, yaşadığı Batı coğrafyasında bilimin birçok kez büyü ile karıştırıldığından ve bilimle uğraşanların yargılandığından bahsetmektedir. Kullandığı gözlüğü bile birçok defa meraklı gözlerden, şeytanla iş birliği içindeymiş gibi anılmamak adına çıkarmaktadır. Ancak yine de Batı Ortaçağı'nın her döneminde ve her coğrafyasında bilime karşı bakış bu kadar sert olmamıştır. Batı Ortaçağı'nda bilimsel anlamda skolastik döneme kadar kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır ancak skolastik dönemde ise Doğu'dan Arapça olarak gelen Aristoteles'in eserleri Latinceye aktarılmış ve Batı Ortaçağı'nın düşünce dünyasına tamamen Aristoteles düşüncesi hakim olmuştur. Aristoteles'in bu hakimiyeti kendini bilimsel anlamda da göstermiştir ve onun

bilimleri sınıflandırması ile mantık alanında ortaya koyduğu görüşler tüm Batı coğrafyasında kabul görmüştür. Keza Batı'da üniversitelerin ortaya çıkışı da bilimin durumunu oldukça etkilemiştir. Bu üniversitelerde dersler ve konuları sadece ilahi bir alanla sınırlandırılmamış, entelektüel çalışmaların yanı sıra aritmetik, geometri, mantık, felsefe gibi bilimsel çalışmalar da inancın otoritesinden bağımsız bir şekilde Batı'da ufak ufak hız kazanmıştır. Yine bu dönemde bilimin ilerleyişinde bir diğer önemli etken de Fransisken ve Dominiken tarikatlarının ortaya çıkışıydı. Fransisken Tarikatı, İtalyan rahip Aziz Francesco'nun yolundan ilerleyen ve İsa'nın fakir olduğunu ve dolayısıyla onun yolundan gidenlerin de fakir olmaları gerektiğini savunan bir tarikattır. Dominiken Tarikatı ise Aziz Dominik tarafından kurulmuş, entelektüel çalışmaları ile ünlü ve ruhun iyi, maddenin ise kötü olduğunu savunan bir tarikattır. Bu iki tarikat, Batı Ortaçağı'nda hem siyasi anlamda hem de bilimsel ve felsefi anlamda oldukça önemli yer tutmaktadırlar. Zira Fransisken Tarikatının bilimsel alana yönelişi ile Batı Ortaçağı'nda bilimsel faaliyetler oldukça artmış, Dominiken Tarikatının felsefe alanındaki hakimiyeti ise hem bilimsel ilerlemeyi desteklemiş hem de inancın Antik dönemin aklıyla barışmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır.

Gülün Adı'nda Bilgi Felsefesi

Ortaçağ'da, diğer dönemlerden farklı olarak bilginin kaynağı vahiy olarak görülmüştür. Dolayısıyla felsefe disiplini ve akıl, vahiy bilgisini anlamak için kullanılan bir gereçten öteye geçememiştir. Bu dönemde bilme eylemi, Tanrı'nın bilgisini anlamaya dair duyulan merakın giderilmesi için gerekli olan bir ön şarttır. Her ne kadar felsefenin ontoloji, epistemoloji, etik gibi konuları Ortaçağ'ın felsefi gündeminde yer alsa da tüm bu konular dini bir temelde ele alınmaktaydı. Ortaçağ düşüncesi, doğaya dair bilgi edinme eylemlerinin kıymetsiz bir çaba olduğunu, zira doğanın, Tanrı'nın zihninin bir ürünü olduğunu ve Tanrı'nın bilgisinin sonsuz olduğunu dile getirmektedir. Umberto Eco, Ortaçağ'a dair olan kurgusal eserinde de bu durumdan şöyle bahsetmektedir: "…Çünkü evrensel yasaların ve kurulu bir düzenin var olduğu kavramının kendisi, Tanrı'nın bunların tutsağı olduğunu sezdirir; oysa Tanrı öylesine saltık bir biçimde özgür bir şeydir ki, eğer isterse isteminin tek bir edimiyle dünyayı değiştirebilir" (Eco, 2020: 295). Erken Ortaçağ'da bilginin en temel iki öğesi inanç ve akıl olarak görülmüştür. Hakikate ulaşmak, öncelikli olarak inanmayı, sonrasında ise onu akıl yoluyla kavramayı gerektirmektedir. İnanç, bilgiye ulaşmada akıldan öncelikli konumdadır. Erken Ortaçağ'ın bilgiye karşı geliştirdiği tutumu Augustinus'ta görmek mümkündür. Bu dönemde bilgi, asla deneyin bir sonucu olarak görülmemiştir. Akıl, bilgiye ulaşmada başat roldedir ve aklın bu bilgiye ulaşması için öncelikli olarak inanması gerekmektedir.

Ortaçağ'ın özellikle skolastik döneminde de bilginin kaynağına dair yapılan en mühim çatışma akıl ile deneyin çatışmasıdır. Erken Ortaçağ'dan farklı olarak Geç Ortaçağ'da bazı filozoflar ampirik bir tutum sergilemeye başlamış ve bu tümeller problemine de yeni bir yaklaşım kazandırmışlardır. Az sayıda da olsa özellikle Britanyalı düşünürler skolastiğin akıl temelli bilgi anlayışına önemli karşıt görüşler dile getirmişlerdir. *Gülün Adı* eserinde de ana kahramanımız olan Baskervilleli William bir İngiliz'dir ve dönemin nominalist filozofu Ockhamlı William'ın da yakın arkadaşıdır. Onun deneyci yaklaşımı yardımcısı Adso için de yadırganacak bir durumdur.

> Bir gün onu bahçede, görünürde bir amacı olmaksızın, yaptığı işler için Tanrı'ya hesap vermek zorunda değilmişçesine dolaşırken buldum. Benim tarikatımda vakit geçirmenin bambaşka bir yolunu öğretmişlerdi bana; bunu ona söyledim. Evrenin güzelliğinin, yalnızca çeşitliliğin birliğinden değil, birliğin çeşitliliğinden de kaynaklandığı yanıtını verdi. Bu bana kaba deneyselliğin buyurduğu bir yanıt gibi göründü; onun ülkesinin insanlarının, nesneleri çoğu kez, usun aydınlatıcı gücünün görünürde çok az işlevi olduğu biçimlerde tanımladıklarını öğrendim (Eco, 2020; 41).

Baskervilleli William'ın adcı yaklaşıma olan yakınlığı, en yakınındaki insana bile farklı bir yaklaşım olarak gelmektedir. Zira Ortaçağ'ın skolastik döneminde kendini yavaş yavaş göstermeye başlayan nominalist yaklaşım, ilk etapta "öteki" olmaktan kolay kolay kurtulamamışsa da zamanla kitleleri de etkisi altına alacaktır. Ancak Ortaçağ'ın bu geç dönemine gelene kadar bilgiye ve tümeller problemine dair en genel kanı Augustinus'un çalışmalarında karşımıza çıkmaktadır. Augustinus, beden ve zihni birbirinden tamamen ayırmaktadır. Ona göre beden, maddi niteliktedir ve dolayısıyla bozulmaya uğrar, değişim gösterir. Ancak zihin için böylesi bir bozulma mevzubahis değildir. Zihin, edilgen olan bedeni her zaman kontrol eder konumdadır. Bu noktada Aziz Augustinus'un duyular ile edinilen bilgiyi, beden ile zihin arasındaki ilişki bağlamında yorumlamıştır. Augustinus'a göre duyulara gelen, zihni etkilememektedir. Beden, duyulara gelen tarafından bir etkiye uğrar ve zihin, bu etkiye tamamen kendi isteği doğrultusunda yönelir. Bu noktada Aziz Augustinus'a göre algı oluşmaktadır. Augustinus bilginin, duyulara gelenlerin zihin tarafından süzgeçten geçmesi neticesinde oluştuğunu dile getirmektedir. Ancak, bu gelen veriler her ne kadar zihnin eleğinden geçse de verinin kaynağı değişime, bozulmaya uğrayan taraftır. Dolayısıyla bu türden edinilen bilgi, sadece hayatı devam ettirmek üzerine kullanılabilir. Lakin bilgelik bilgisi ise, ideaların bilgisidir ve bunlara ulaşmak, maddi dünyadaki nesnelerin duyulara gönderdiği verilerle değil, tamamen akıl aracılığıyla derin düşünme sonucu oluşmaktadır.

Skolastik dönem ile Erken Ortaçağ'ın aklı önemsiz bir faktör yapan anlayışı da Aristoteles'in Batı'ya gelişi ile birlikte değişikliğe uğramaya başlamıştır. Bilgi sorununa Platoncu tutum yerine Aristotelesçi tutum hüküm sürmeye başlamış ve dolayısıyla tümeller problemine dair fikirlerde de değişimler görülmüştür. Bu değişimleri de skolastik dönemin en mühim filozofu olan Thomas Aquinas'ın çalışmalarında irdelemek mümkündür. Aquinas, Aristoteles'te görülen etkin ve edilgin akıl anlayışını kabul eden bir yaklaşım sergilemiştir. Etkin aklı bir ışık gibi gören Aquinas, etkin olan aklın potansiyel taşıyanı hareketli hale getirdiğini düşünür. Edilgin olan aklın anlamak için ihtiyaç duyduğu kavramlar, etkin aklın meydana getirmesiyle oluşmaktadır. İmgeler, duyularla algılanabilir bir forma sahip olmaları dolayısıyla bireysel niteliklere sahiptirler. Akıl, onları anlaşılabilir formlara, yani kavramlara dönüştürme işlevini gerçekleştirir. Bu soyutlama işini yapan etkin akıl, onları bireysel özelliklerinden ve dolayısıyla duyumlanabilir formlarından arındırarak tümel bir nitelik kazandırır. Platon'da ve Sokrates'te görülen doğuştan bilgi ile dünyaya gelme anlayışına sahip olmayan Aquinas, etkin aklın, tanrısal bir ışıktan pay alan bir niteliğe sahip olduğunu ve bu aldığı ışık ile, nesnenin ışığı arasında bir bağ kurduğunu ortaya koymaktadır.

Skolastik dönemde, bilgiye ve tümellere dair katı kavramcı bakışın Aristoteles'in düşüncelerinin benimsenmesi ile yumuşama göstermesinin neticesinde bilginin kaynağına yönelik deneyci yaklaşımlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle daha önce de belirttiğimiz üzere Geç Ortaçağ'ın

İngiliz düşünürleri arasında paylaşılan bu görüş, Ortaçağ'ın modern döneme geçişinde de önemli bir rol oynamaktadır. Ockhamlı William, bu nominalist yaklaşımın zirvesinde yer alan isimlerden birisidir ve onun bilgi edinme süreci hakkındaki fikirleri de bu tartışmanın empirist tarafına ışık tutmaktadır. Ockham'a göre bilgi edinme süreci iki farklı işlemde gerçekleşmektedir. Duyumlarımızın algıladığı şeyler zihinde işlem görmektedir ve birey, bilgi edinme sürecini tamamlamaktadır. Herhangi bir nesnenin varlığı, duyulara geldiği anda birey aklı ile onun var olduğunu kavramaktadır. Dolayısıyla Ockham'da bilme eylemine konu olan ilk olgular tekil varlıklardır. Tümeller ise, zihnin bu tekillere yüklediği imlerdir. Bu imler, her ne kadar tek tek nesnelerin özüne dair gibi görünse de aslında onların özü değil, sadece onlara eklenen yüklemlerdir ve zihin dışında bir gerçeklikleri yoktur. Ona göre tümeller adlardan daha başka bir şey değildir ve dolayısıyla onun tümeller problemine getirdiği bakışa da adcılık denmektedir. Ockham, öncüllerinden farklı olarak, varlık alanında bulunmayan şeylerin deneyim yoluyla bilgiye konu olmasının mümkün olduğunu dile getirir. Zira Tanrı, her şeye gücü yeten bir varlık konumundadır ve aslında var olmayan şeyleri duyuların alanına sokabilir ve bizler de onu deneyimleyebiliriz. Yine Tanrı, hiçbir zaman var olmamış ve olmayacak şeyleri duyular alanına sokmaz. Dolayısıyla Ockham'a göre insan zihninin soyutladığı tümel nitelikteki bilginin var olması mümkün değildir. Ockham'ın deneyci yaklaşımının yanında metafiziksel olana böyle bir bakış atmasının sebebi ise hiç kuşkusuz Hristiyanlık anlayışıdır. Zira Tanrı, melekler ve şeytanlar duyuların alanına girmemektedir. *Gülün Adı* eserinde de deney ile teolojik bilgi arasındaki anlaşmazlığa vurgu yapılmıştır ve deneyin bilgi edinmede yeterli bir kaynak olup olmadığı tartışılmıştır:

> Kuşkusuz, bitkilerin sağaltma gücünü sınayan herkes, aynı türden tek tek bitkilerin hasta üzerinde aynı nitelikte eşit etkileri olduğunu bilir; bu nedenle de araştırmacı, belli tipten her bitkinin ateşli hastalara iyi geldiği ya da belli tipten her camın gözün görme yetisini eşit ölçüde artırdığı önermesini biçimlendirir. Bacon'ın sözünü ettiği bilim, kuşkusuz bu önermelere dayanıyor. Dikkat et, nesnelere ilişkin önermelerden söz ediyorum, nesnelerden değil. Bilim önermeler ve onların terimleriyle uğraşır; terimler de tekil nesneleri belirtirler. Anlıyorsun, değil mi, Adso, önermemin doğruluğuna inanmalıyım, çünkü onu deneyle öğrendim; ama ona inanmak için evrensel yasalar olduğunu varsaymalıyım. Ama onlardan söz edemiyorum, çünkü evrensel yasaların ve kurulu bir düzenin var olduğu kavramının kendisi, Tanrı'nın bunların tutsağı olduğunu sezdirir; oysa Tanrı öylesine saltık bir biçimde özgür bir şeydir ki, eğer isterse isteminin tek bir edimiyle dünyayı değiştirebilir. (Eco, 2020: 295).

Bugün biliyoruz ki bilim için deney ve gözlem, bilgi edinme sürecinde tek güvenilir kaynaktır. Ortaçağ'ın inanç temelli bilgi anlayışından modern bilgi anlayışına geçişte Geç Ortaçağ'da, Britanya'da yükselen nominalist anlayışın rolü yadsınamamaktadır.

Gülün Adı'nda Varlık Felsefesi

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Ortaçağ, inancı temellendirmek üzerine kurulu bir felsefe geliştirmiştir ve bu felsefenin köklerini ise Antikçağ'da bulmuştur. Tanrı'nın tek hakikat olduğu ve insanın bütün bilme eyleminin bu hakikati anlamak üzerine sürdürmesi gerekliliği, dönemin hakim inancı olmuştur. Öyle ki doğaya ve varlığın özüne dair düşünceler de doğal olarak Tanrı fikrinden

öteye geçememiştir. Batı Ortaçağ düşüncesinde tüm var olanlar Tanrı'nın inayetinin bir ürünüdür, onun zihninin bir yansımasıdır ve özleri bakımından biriciktir.

> Her yaratık, ister gözle görülür, ister görülmez olsun, ışıkların yaratıcısının varlığa dönüştürdüğü bir ışıktır. Bu fildişi, bu oniks, hatta çevremizi kuşatan şu taş da bir ışıktır; çünkü onların iyi ve güzel olduklarını, kendi orantı kurallarına göre var olduklarını, cins ve tür bakımından tüm öteki cins ve türlerden ayrıldıklarını, kendi nicelikleriyle tanımladıklarını, kendi düzenlerine bağlı kaldıklarını, ağırlıklarına uygun düşecek özer yerlerini aradıklarını biliyorum. Baktığım maddeler, doğaları gereği ne denli değerliyse, bunlar bana o denli açık olur ve yaratılışın kutsal gücü ne denli iyi aydınlanırsa -'neden'in bütünlüğü içinde erişilmez yüceliğine, sonucun yüceliğiyle erişmem gerektiğine göre- tanrısal nedensellikten gübre ya da bir böcek bile bana söz edebiliyorsa, altın ve elmas gibi olağanüstü bir sonuç bu nedenselliği o denli iyi açıklar bana (Eco, 2020: 211).

Gülün Adı eserindeki en başat konum olan manastırın başrahibinin ağzından çıkan sözler, varlığın ilk nedenine tamamen Tanrı'nın konumlandırıldığına bir örnek niteliğindedir. Elbette *Gülün Adı* romanında bu irdeleme, okuyucusunui politik olarak da bir anlama götürüyordu. Zira nesnelerde bir tanrısallık görmek demek, nesnelerin değerini muazzam arttıran bir durumdu ve onlara sahip olmak da kutsal bir gaye olarak görülebilir demekti. İşte Ortaçağ'ın varlığa yönelik bu inanç temelli tutumunun felsefi olarak temellenmesi ise Yeni Platonculuk adı altında Plotinus tarafından sağlanmıştır.

17. yüzyıla gelene kadar öncelikle Akdeniz, sonrasında Batı Hristiyan dünyasının felsefi gelişimine önemli derecede etki etmiş olan Yeni Platonculuk, kendisine görev edindiği felsefi-teolojik modeli ile hem geç dönem Yunan felsefesine hem de Ortaçağ Batı Hristiyan dünyasını etkilemekle kalmamış, Ortaçağ içerisinde diğer gelenekler olan Yahudi ve İslam felsefelerini ve bu geleneklerin filozoflarını da oldukça etkilemiştir. Ortaçağ İslam felsefesinde Antik Yunan felsefesinin izlerini en çok taşıyan isimlerden birisi olan Farabi'de Yeni Platoncu anlayışın izlerini görmek mümkündür. Keza İbn-i Sina'da da Yeni Platonculuk görülmektedir. Bu etkileşimlerin bir sonucu olarak Antik Yunan felsefesi bir doğa felsefesi olarak doğmuş olsa dahi Ortaçağ'a gelindiğinde teolojik yaklaşımlarla ele alınan bir felsefe geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Plotinus, Yeni Platonculuğun önde gelen temsilcisi olarak, temel amacını dini meseleleri felsefenin merkezine yerleştirmek olarak belirlemiştir. Bu bağlamda, Plotinus, Platon'un felsefesinden güçlü bir şekilde etkilenmiş ve kendisini bir Platon yorumcusu olarak görmüştür. Ancak Plotinus'u Platon'un ahlak veya politika üzerine fikirleri değil, idealar kuramı aracılığıyla metafizik ve ontolojik düşünceleri büyük ölçüde etkilemiştir. Platon'un idealar kuramı, gerçek bilginin tümellerin bilgisi olduğunu ve bireylerin yalnızca yanılsamalar sunduğunu belirtir (Plotinus, 2006: 45). Bu perspektiften bakıldığında, Plotinus, Platon'un varlıkla ilgili görüşlerini teolojik bir bakış açısıyla ele alarak Ortaçağ'a Platoncu bir temel atar. Plotinus'un eserlerinde sıkça görülen ve tüm varlıkların Tanrı'dan bir öz taşıdığı fikrini destekleyen "Bir" kavramı, aslında tüm varlıkların temelde aynı özden geldiği anlamına gelir. Duyusal dünyayı bir kenara bıraktığımızda, akıl ve ruh da dahil olmak üzere her şey Tanrı'nın birer parçasıdır ve Tanrı'dan kaynaklanmış, Tanrı'dan türemiştir. Bu nedenle, Plotinus'a göre, var olan tek gerçek şey Tanrı'dır. Diğer her şey, Tanrı'nın yansıması veya taşmasının sonucudur. Bu

düşünce, İslam felsefesindeki südur kavramı ve tasavvuf anlayışıyla da paralellik gösterir. Bu bağlamda, Platon'un idealar kuramı ve bireylerin dünyasındaki yansımalarının gerçek özlerinin bir tür yanılsama olduğu fikri, Plotinus'un "Bir" kavramının temel dayanakları olarak kabul edilebilir. Plotinus'un bu fikirleri, Ortaçağ düşünce dünyasını derinlemesine etkilemiş ve aynı zamanda İslam felsefesinde de izlerini bırakmıştır.

Skolastik düşünce, temellerini tamamen Aristoteles'in felsefesinde bulmuş olsa da Augustinus gibi bazı önemli filozoflar Platon ve dolayısıyla Yeni Platoncu felsefeyi Hristiyanlığın temellendirilmesine yönelik irdelemişlerdir. Augustinus'un Tanrı'nın nitelikleri olarak ortaya koyduğu şeyler, Platon'un mağara alegorisinde güneşe yüklediği niteliklerle hemen hemen aynıdır. Augustinus, kendi Tanrı tasarımını oluştururken Yeni Platoncu anlayışın Platon'u Hristiyan inancına göre yeniden yorumlamalarından etkilenir. Ona göre Yeni Platoncular, Hristiyan inancına en yakın felsefeyi geliştirmişlerdir (Augustinus, 1999: 46). Zira Augustinus Tanrı ile hakikati birbirinden ayırmamaktadır ve Yeni Platoncu anlayışın hakikat tanımları ile Augustinus'un Tanrı tanımlaması birbirleriyle oldukça yakındır.

Platon'un felsefesi, Plotinus aracılığıyla Latince ve dolayısıyla Batı Ortaçağı'na erken dönemde ulaşmış olmasına rağmen, Arapça eserlerin Batı Ortaçağı'na girişi, İslam filozoflarının Aristotelesçi anlayışını içermesi nedeniyle Batı düşüncesini de etkilemiştir. Aristoteles'in eserlerinin Arapça tercümeleri ve açıklamaları Latince'ye çevrildikçe, Ortaçağ skolastik düşünürleri Aristoteles'in mantığını ve felsefesini Hristiyan inancıyla bağdaştırmaya başlamış ve Aristoteles'in düşünceleri, skolastik dönemin en yüksek düşünsel otoritesi haline gelmiştir. Bu dönemin en önemli Aristotelesçi düşünürü olarak Thomas Aquinas'ı görmek yanlış olmaz. Onun görüşleri, tüm skolastik Ortaçağ'ını etkilemiş ve Aristoteles'in düşüncelerinin anlaşılması ve benimsenmesinde temel bir rol oynamıştır. Aynı zamanda, *Gülün Adı* eserinde kendisine Melek Bilgin olarak atıfta bulunulmuştur.

Thomas Aquinas'a göre, her yaratılan varlık sınırlanmış ve belirlenmiştir. Onun düşüncesine göre Tanrı, varlığı yaratamaz, çünkü bu, Tanrı'nın kendi varlığını yaratması anlamına gelir ki bu Tanrı'nın özellikleriyle çelişir. Bu nedenle yaratılanların sınırları ve belirlemeleri, kendi varoluşları tarafından oluşturulur. Aquinas buna o şeyin "ne'liği" demektedir (Aquinas, 66: 2007). Bu aynı zamanda yaratılanın özünü de ifade eder. Ona göre yaratılan varlıkların özü ve varlığı ayrı değildir. Böyle bir birlik sadece Tanrı'nın varlığında mümkündür. Tanrı duyusal dünyanın değişimlerinden bağımsızdır, potansiyel bir şey içermez, maddi değildir, olduğu gibidir, özü ve varlığı aynıdır, her şeyin nedenidir ve O'nun dışındaki her şeyin bir nedeni vardır. Yaratılmış varlıklar kendi başlarına var olamazlar ve varlıklarını sürdüremezler, daima dışsal bir etkiye ihtiyaç duyarlar. Bu noktada Thomas Aquinas'ın Aristotelesçi niteliği, Yeni Platonculuk ve dolayısıyla Platon'dan etkilenmesiyle ortaya çıkar. Çünkü Aquinas'ın varlık anlayışı, Yeni Platonculuk perspektifinde "Bir" olanın aşması ve tüm varlıkların onun aşmasının sonucu olarak var olması düşüncesine oldukça benzer.

Aquinas, Aristoteles'in yolundan gider ve varlığı iki ayrı anlama ayırır. İlk anlamıyla varlık, on kategoriye ayrılır ve bir öze, kendisini o şey yapan ne'liğe sahiptir. İkinci anlamıyla ise varlık önermelerdeki doğruluk payını oluşturan varlıktır ve bir öze sahip değildir (Aquinas, 78: 2007). Zira nesnel bir karşılığı olmasa bile bir önermeye olumlu bir nitelik kazandıran her şey, bir varlık alanına tekabül etmektedir. Dolayısıyla varlık ilk anlamıyla ontolojik bir niteliğe sahipken, ikinci anlamıyla ise mantıksal bir nitelik kazanır.

Gülün Adı eserinde de ana kahramanımız olan Baskervilleli William varlığı iki anlamıyla ele almaktadır:

> …Bu şu demektir: İnsanlar maddesel biçimleri bakımından özdeştir, ama eğreti ya da yüzeysel biçimleri bakımından farklıdırlar.'
>
> 'Kuşkusuz öyle.'
>
> 'Öyleyse, Ubertino'ya, aynı insan yapısının, karmaşık işlemlerle, hem iyilik hem de kötülük sevgisini yönettiğini söylerken onu insan yapısının özdeş olduğuna inandırmaya çalışıyorum. Öte yandan, Başrahip'e, bir Katharosçu ile bir Valdocu arasında fark olduğunu söylerken, onların öze ilişkin olmayan özelliklerinin değişik olduğunda direniyorum. Bunda direnişimin nedeni şu: Bir Valdocu'ya bir Katharosçu'nun özellikleri yorulduğunda, yakılarak cezalandırılabilir; bunun tersi de olabilir. Bir insan yakıldığı zaman, onun bireysel özü yakılmış ve somut bir varoluş biçimi olan, bu nedenle de onun varlığını sağlamış olan, en azından Tanrı'nın gözünde, özde iyi olan şey hiçliğe indirgenir. Bu, sana farklılıklar üstünde direnmek için yeterli bir neden gibi görünmüyor mu? (Eco, 2020: 281-282).

Baskervilleli William'ın yaklaşımı, Aquinas'ın varlık anlayışına benzerlik gösterse de Ortaçağ'ın son dönemlerinde daha maddeci bir bakış açısı öne çıkmıştır. Bu yeni görüş, Rönesans'ın Batı dünyasında gelişimine yol açan inanç ve felsefe arasındaki ayrımı öne sürer. Ockhamlı William'ın fikirleri, bu ayrımı vurgulayan düşüncelerin öncülerindendir, ki bu konuya daha önce değinmiştik. *Gülün Adı* eserindeki ana karakter Baskervilleli William'ın arkadaşı ve modern düşüncenin öncüsü olan Ockhamlı William'ın varlıkla ilgili görüşleri, Tümeller Problemi ile paralellik gösterir. Ona göre, akıl yalnızca var olanı algılamada yeterli bir kaynak değildir (Ockham, 1974: 171). Aristoteles'in mantığında görünen kategoriler, var olanlara yüklenen şeyler sadece zihinsel bir olgudur ve aslında var olanlarla ilgili değildirler. Bu tür yüklemler var olanlar için kullanıldığında, tüm varlıklar ortak bir zeminde birleştirilmiş olur. Bu noktada tümeller, ifade ettikleri tüm varlıkları aynı şekilde ifade eder ve bu varlıklar arasındaki ayrı özellikleri görmezden gelirler. Ockham, varlığın üç farklı türünü açıklar: Duyusal deneyimlerle algılanabilir ve dış dünyada gözlemlenebilir olanlar, zihinsel varlıklar ve dilde var olanlar. Bu bağlamda dış dünyadaki varlıklar, en temel örnekte varlığa sahiptirler. Dil üzerinde var olanlar, zihinsel varlıkların sembollerinden başka bir şey değildirler. Ockham'a göre bu üç tür varlık arasındaki ilişki şöyledir: Duyusal alandaki varlık, zihinde yer bulur. Zihinsel varlıkların ise ne dilde ne de duyusal alanda bir somut yansıması olmalıdır. Bu nedenle Ockham'a göre öz, ne bir varlığın içinde asal bir unsur olarak bulunur, ne de kendi içsel öğeleri tarafından oluşturulan bir bütünün temel parçasıdır (William, 1974: 131). Sonuç olarak, Ockham, Aristoteles'in bahsettiği ikincil özlerin yalnızca varlıkları ifade eden addan ibaret olduğunu iddia eder. Hatta Ockham'a göre, birincil özler aslında öz değildirler. Birincil tözler birer ad olma konumundayken, ikincil tözler ise cins ad olma durumundadırlar (Güzel, 2008: 233).

SONUÇ

Umberto Eco'nun 1980 yılında kaleme aldığı *Gülün Adı* adlı eseri, kurgusal nitelikte bir romandır. Kurgusal bir eser, bilimsel bir nitelik taşımamaktadır. Zira her ne kadar tarihsel gerçekliklere dayansa da ya da dünyada varlığını sürdürmüş karakterleri içerisinde olabildiğince gerçekçi bir şekilde yer

vermiş olsa da kurgusal bir eser elbette ki tarihsel bir kaynak olarak irdelenemez. Ancak *Gülün Adı*, edebi değerinin yanı sıra adeta kurgusu içerisinde Ortaçağ felsefe tarihini de okuyucularına oldukça değerli bir şekilde sunmaktadır ve dolayısıyla Ortaçağcılık kavramı açısından ele alınabilecek en nadide eserlerin başını çekmektedir. Bu çalışmanın başından sonuna kadar Eco'nun bu eserinin içeriğini tarihsel bir kaynak olarak ele almaktan ziyade; kurgusunu dayandırdığı Ortaçağ felsefesine dair neleri irdelediğini ve çeşitli kaynaklarla ele alarak, kitabın Ortaçağ'a ve özellikle dönemin felsefesine dair özgün içeriğinin çözümlemesi yapılmaktadır.

Gülün Adı, Ortaçağ'ın düşünsel dokusunu ve zaman içindeki evrimini titizlikle ele alan bir dedektiflik hikayesidir. Umberto Eco'nun eseri, Ortaçağ'da bireylerin ve toplumun yaşam tarzlarının felsefi yaklaşımların etkisi altında nasıl ilerlediğini inceler. Akdeniz çevresindeki bu dönem, karanlık çağ olarak bilinse de aslında modern dönemlere doğru bir geçiş noktasıdır. Her düşünce, sonraki düşüncenin ya dayandığı bir temel ya da yıktığı bir duvar olarak görülebilir, bu nedenle her biri önemlidir. Umberto Eco, *Gülün Adı* adlı eserinde Ortaçağ düşüncesini derinlemesine ele alarak her düşüncenin benzersizliğini vurgular. Kitap, sıradan bir manastır yaşamı ve bu manastırın toplum ve siyasetle ilişkisini anlatarak, karanlık çağın aslında zorlu düşünsel çatışmaların yaşandığı bir dönem olduğunu ve bu çatışmaların felsefe aracılığıyla nasıl yürütüldüğünü okuyucuya aktarır.

KAYNAKÇA

Açıköz, H, M. (2019). *Antik Yunan Felsefesi ve Mitinin Kökenine, İçeriğine ve İşlevine Dair Homo Skeptikus'un Akıl Hamaliyeliği Tarihi Bakımından Felsefi Bir Kritik*. Aydın, Y. (Ed.). Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ss. 10-27). Muş: Alparslan Üniversitesi.

Altınay, A, R. (2021). *Haçlılar*. İstanbul: Panama Yayıncılık.

Aquinas, T. (1954). *Nature and Grace: Selections from the Summa Theologica of Thomas Aquinas*. Philadelphia: The Westminster Press.

Aquinas, T. (2007*). Varlık ve Öz*. (O, Özügül, Çev.) Ankara: Say Yayınları.

Aristoteles. (1995). *Retorik*. (M, H, Doğan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aristoteles. (1996). *Yorum Üzerine*. (S, Babür, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi

Aristoteles. (1998). *Birinci Çözümlemeler*. (A, Houshiary, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

Aristoteles. (2000). *Topikler*. (H, R, Atademir, Çev.) İstanbul: Hamlet Yayınları.

Aristoteles. (2005). *İkinci Çözümlemeler*. (A, Houshiary, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aristoteles. (2015). *Nikomakhos'a Etik*. (F, Akderin, Çev.) Ankara: Say Yayınları.

Augustinus, S. (1999). *İtiraflar*. (D, Pamir, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Augustinus, S. (2021). *Tanrı Şehri*. (K, Canatan, Çev.) İstanbul: Eski Yeni Yayınları.

Cevizci, A. (1999). *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi.

Cevizci, A. (2007). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Say Yayınları.

Çevik, C, C. (2019). *Luther'in Skolastik Teolojiye Karşı Tezleri*. Iltar, E, K. (Ed.). Mesos Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi (ss. 21-42). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Çötüksöken, B., Babür, S. (1993). *Ortaçağda Felsefe*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Çüçen, A, K. (2000). *Orta Çağ Felsefesi Tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi

Çüçen, A, K. (2005). *Felsefeye Giriş*. Bursa: Asa Kitabevi

Dönmez, S. (2004). *Orta Çağ Felsefesi Bir Hıristiyan Felsefesi Midir?*. Felsefe Dünyası, (40), (ss. 94-107). Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi/issue/63937/967635

Eco, U. (2014). *Ortaçağ / Barbarlar-Hıristiyanlar-Müslümanlar*. (L, T, Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları

Eco, U. (2017). *Ortaçağ / Katedraller - Şövalyeler - Şehirler*. (L, T, Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları

Eco, U. (2017). *Ortaçağ / Keşifler – Ticaret - Ütopyalar*. (L, T, Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları

Eco, U. (2019). *Ortaçağ / Şatolar - Tüccarlar - Şairler*. (L, T, Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları

Eco, U. (2020). *Gülün Adı*. (Ş, Karadeniz , Çev.). İstanbul: Can Yayınları

Gilson, E. (2003). *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*. (Ş, Öcal, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap

Gökberk, M. (1999). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Güzel, C. (2008). *Antikçağ ile Ortaçağda Varlık Felsefesi*. Kaygı. (ss. 223-235). Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi.

Huberman, L. (1982). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*. (M, Belge, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.

Jones, W. T. (2006). *Ortaçağ Düşüncesi (Batı Felsefe Tarihi)*. (H. Hünler, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.

Kaynak Iltar, E. ve Akçoru, R. (2021). Sinema Felsefesi, Tarihsel Gerçeklik ve Sinemada Ortaçağ: Ortaçağcılık. 313-319. IECES 2021 Proceedings, October 22-24, 2021, Antalya, Turkey.

Leaman, O. (1992). *Ortaçağ İslam Felsefesine Giriş*. (T, Koç, Çev.) Kayseri: Rey Yayıncılık.

Ockham, W. (1974). *Ockham's Theory of Terms*. (M, J, Loux, Çev.). London: Notre Dame Press.

Oralgül, E, D. (2018). *Aristoteles Mantığı Ne Hakkındadır*. I, B, Bravo (Ed.). FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi. (ss. 71-89). Ankara: Hamdi Bravo.

Özkan, S, H. (2019). *Orta Çağ Tarihi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Platon (1999). *Diyaloglar 2*. (M, Gökberk, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi

Platon (2002). *Devlet*, (H, Demirhan, Çev.), İstanbul: Sosyal Yay.

Platon (2013). *Menon*, (F, Akderin, Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Plotinus (2006). *Dokuzluklar -I-*. (Z, Özcan, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınevi.

Porphyrios. (1986). *Isagoge*. (B. Çotuksöken, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Rukancı, F., Anameriç, H. (2004). *Ortaçağda İlk Üniversiteler: Studium Generale*. Felsefe Dünyası, (39), 72-88. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi/issue/63939/967658

Russell, B. (1996). *Batı Felsefesi Tarihi, Cilt I*, (M, Sencer, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Russell, B. (2002). *Batı Felsefesi Tarihi*. (M, Sencer, Çev.) Ankara: Say Yayınları.

Thilly, F. (1994). *Felsefe Tarihi*. (İ, Şener, Çev.) İstanbul: Sistem Yayınları.

Thilly, F. (2002), *Yunan ve Orta Çağ Felsefesi*, (İ, Şener, Çev.) İstanbul: İzdüşüm Yayınları.

Watt, W, M. (2013*). İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerine Etkisi* (Ü, H, Yolsal, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayıncılık

Weber, A. (1993). *Felsefe Tarihi*. (H, V, Eralp, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınları.

View publication stats